

Onder constructie:

gedachten,

vragen, EISEN, interne¹ conflicten

wonden, contradicties

frustraties,

zorgen, bezorgdheden en ~~gebroken, het breken van~~ dromen

Over de nood aan culturele transformatie

(in de buik van het beest aka fort Europa)

In het kader van het door de EU gefinancierde Cultural Transformation Movement Project² kregen wij 'artiesten of makers van verandering' in Oostenrijk, België, Italië en verspreid over heel Europa (als gevolg van de ~~oorlog~~ invasie in Oekraïne) de opdracht om gezamenlijk een artistiek statement te creëren. Wat we hier delen is een onafgewerkt, opzettelijk ongepolijst, groeiend werk in uitvoering dat past bij de oude toekomst van de strijd en visies van zogenaamde 'ondervertegenwoordigde gemeenschappen'. In die bredere zin gaat het werk door totdat de transformatie in het culturele veld - én daarbuiten: de bredere eco-sociale wereld- als geheel is bereikt.

We hebben ervoor gekozen om een artistiek statement te maken waarin vragen centraal staan. We hebben voor vragen gekozen omdat ons niet

---

¹ In dit document volgen we de gewoonte van collega-kunstenaar Dounia Mahammed om door te strepen als conceptuele keuze.

² In Brunnenpassage: Araba Evelyn Johnston-Arthur
In VIERNULVIER: Dounia Mahammed and Mira Bryssinck
in ZO: Elie Laucher en Emanuele Arturo Miceli
in IZOLYATSIA: Ksenia Ulianova
gefaciliteerd door Laura Camacho Salgado

gevraagd is ze te stellen. We stellen vragen omdat we het beu zijn om eenvoudigweg antwoorden te geven.

We stellen vragen omdat de antwoorden die we hebben gekregen ons niet bevallen. We stellen vragen omdat de conflicten en crises die we meemaken ons dwingen onze aanpak te herzien. We stellen vragen omdat de conflicten en crises die we meemaken ons dwingen om onze veronderstellingen in twijfel te trekken en ons aan te passen op manieren die we nooit voor mogelijk hadden gehouden, of noodzakelijk hadden geacht. We stellen vragen omdat elke individuele ervaring, met haar unieke uitdagingen en lessen, bijdraagt aan het weefsel van onze gedeelde menselijkheid. We stellen vragen omdat we ons door dit proces van "integratie" en dialoog een toekomst voorstellen die diversiteit omarmt, verschillen viert en kracht vindt in onze collectieve menselijkheid.

We stellen vragen omdat we geloven dat kritische vragen en ondervragingen moeilijker kunnen worden omgezet in een symbolische 'diversiteitsshow'.

We stellen vragen als een manier om belang toe te kennen en te verwoorden wat meestal onuitspreekbaar en 'zonder stem' blijft in statements als deze. We stellen vragen om de conventionele vormen van dit soort uitspraken te doorbreken en in twijfel te trekken. We stellen vragen om de ruimte te openen, zelfs voor dingen waar we niet zeker van zijn. We stellen vragen om dieper te durven gaan dan een gepolijst oppervlak. We durven vragen te stellen als een transformatieve praktijk om ons af te vragen hoe en wat we leren over onszelf, anderen en de wereld waarin we leven.

We stellen vragen om onze durf te vergroten en ons een andere wereld voor te stellen vanuit de buik van het beest, vanuit het fort Europa. We stellen vragen om ruimte te creëren voor kwetsbaarheden, onzekerheden, twijfels, conflicten, kritiek, dromen, wonden,...

We stellen vragen omdat we erop aandringen

dat kwetsbaarheden, onzekerheden, twijfels, conflicten, kritiek,

dromen,

wonden,

....

niet gewist worden.

Polyfoon, Deel Eén: Koren Achter Onze Tekst Hoe kan ik ____ ? Vragen samenbrengen

Hoe kan ik een artistiek statement schrijven als een undercover Zwarte neurodiverse 'Artist of Change' vanuit de buik van het beest aka het fort van Europa wanneer je -om de titel van Olumide Popoola's gedicht te gebruiken- "geen water kan ademen"³?

Hoe kan ik als Siciliaanse jongen, afkomstig uit het oude, traditionele Sicilië, onderontwikkeld, te onverzettelijk om te beseffen dat het zo is, een artistiek statement schrijven en mezelf tot woordvoerder maken van een generatie verschoppelingen?

Hoe kan ik een artistiek statement schrijven als een vrouwelijke cultuurbeoefenaar die laveert tussen verschillende talen en die haar thuis heeft gecreëerd binnen de grenzen van het fort Europa, als een cultureel werker die probeert plaats te nemen om de stemmen te versterken die tot zwijgen zijn gebracht door een patriarchaal en koloniaal systeem dat mijn voorouders hebben versterkt?

Hoe kan ik een artistiek statement schrijven als een queer feministische kunstenaar van gemengd ras, die een intergenerationeel koloniaal trauma met zich meedraagt, vanuit de buik van het beest? ~~Hoe kan ik niet uitgeput zijn, werkend in racistische, seksistische, op klasse gerichte, validistische structuren, dag in dag uit geconfronteerd met systemen van onderdrukking, tokenised, tot zwijgen gebracht? Waarom niet elke vrije minuut gebruiken om me in te zetten als activist wanneer er een genocide plaatsvindt in Palestina?~~

Hoe kan ik als vrouwelijke kunstenaar met een handicap een artistiek statement schrijven als het artistieke milieu zich nog niet bewust is van het validisme in de samenleving en in de kunstwereld en nog steeds kijkt vanuit een geïnternaliseerde kapitalistische blik? Hoe kun je niet verontwaardigd zijn door de vele verhalen van collega's die in preciaire situaties werken als kunstenaars uit ondervertegenwoordigde gemeenschappen? Hoe kunnen we de juiste omgevingen vinden en creëren voor kunstenaars wier carrière wordt bepaald door vergelijkbare kwesties?

Hoe kunnen we bepalen wat het betekent om als Oekraïense kunstenaar in een EU-project voor culturele transformatie een artistieke verklaring te schrijven terwijl je op legermissie bent?

---

³ <https://writersmosaic.org.uk/content/you-cant-breathe-water-olumide-popoola/>

Hoe sta je in deze wereld, als je een Oekraïense kunstenaar bent in militaire dienst met een intern conflict dat de gepastheid van alles wat je eerder hebt gedaan in twijfel trekt?

Polyfoon, Deel Twee: Koren Achter Onze Tekst Hoe kunnen we ____ ? Stem geven aan een groeïend wij

Hoe kunnen we

creëren, bijdragen, taal vinden, zwijgen, afleren, transformeren, ontmantelen, blootleggen, verstoren, connecties tonen, bevrijden, zorgen, aanmoedigen, dromen, hopen, genezen, verbeelden, tijd nemen, complexiteit omarmen, bondgenoten worden en

samen bewegen?

Hoe kunnen we collectief een artistiek statement creëren vanuit het fort Europa aka de buik van het beest dat inspireert "om de toekomst te durven uitvinden"⁴?

Hoe kunnen we een artistiek statement maken in een taal die sommigen altijd zal uitsluiten?

Hoe kunnen we tijd nemen? Hoe kunnen we tijd nemen in een systeem dat geregeerd wordt door productie logica? Hoe tijd nemen om kunst te maken, om artistieke statements te maken? Hoe tijd nemen om ongehoorde stemmen te horen en ernaar te luisteren?

Hoe kunnen we vanuit de buik van het beest bijdragen aan de transformatie van de gewelddadige, verheerlijkte neokoloniale structuren van het fort Europa (inclusief het 'groene **kolonialisme**⁵)?

---

⁴ Thomas Sankara

⁵ Zoals Gunn-Britt Retter, hoofd van de Arctische en milieu eenheid van de Saami-Raad, stelt: "De groene verschuiving is niets anders dan een voortdurende ontginning van hulpbronnen in Saami-gebieden, zoals de traditie is geweest sinds de vroegste ontmoetingen tussen culturen. Het verschil is dat het gebruik van hulpbronnen een mooie kleur heeft gekregen, groen; we noemen het 'groene kolonisatie'. We werden eerst gekoloniseerd door mensen van buiten ons land, toen gekoloniseerd door de klimaatverandering zelf, aangedreven door mensen van buiten ons land, en nu worden we voor de derde keer gekoloniseerd door reacties op de klimaatverandering. Zie: <https://www.arctictoday.com/indigenous-cultures-must-not-be-forced-to-bear-the-brunt-of-global-climate-adaptation/>

Hoe kunnen we kunst creëren die de huidige tijden van oorlog, crises, onderdrukkende eco-sociale omstandigheden, status quo en structuren in de buik van het beest durft te transformeren?

Hoe vermijden we het romantiseren van oorlog en erkennen we het als een harde realiteit? Wat betekent het voor ons, kunstenaars, om een collectieve verantwoordelijkheid te hebben tegenover agressie?

Hoe kunnen we bruggen bouwen terwijl een enigmatische wereld van het kwaad de nieuwe grenzen van Europa hertekent met bommen?

Hoe kunnen we Europa's "racisme-*amnesie*"⁶ verstoren en bijdragen aan dekoloniale vormen van herinnering'architecturen' die de rijke geschiedenis van veelzijdige vormen van verzet tot onderwerp hebben?

Hoe kunnen we talen vinden die er op een helende manier toe doen en intergenerationele trauma's aanpakken?

Hoe kunnen we ons verhouden tot de krachten van vrede, begrip en compassie?

Hoe kunnen we de strijd van de "Onzichtbaren", de landbouwarbeiders zonder papieren binnen de EU, centraal stellen, "de ellendigen der aarde, achtergelaten (...) in erbarmelijke werk- en leefomstandigheden"⁷ voor het recht om zelfs maar rechten te hebben?

Hoe kunnen we de systematische hypocrisie blootleggen van het fort Europa dat bouwt op de uitbuiting van de "Onzichtbaren", de landarbeiders zonder papieren, binnen een systeem dat fruit en groenten (soms biologisch) naar de supermarkten in de EU brengt?

Hoe kunnen we de verwevenheid van deze strijd laten zien?

Hoe kunnen we bondgenoten worden? Wat moeten we consequent afleren om duurzame bondgenootschappen op te bouwen die toegewijd zijn aan de strijd voor wereldwijde bevrijding?

---

⁶ Fatima El-Tayeb

⁷ Aboubakar Soumahoro

Hoe kunnen we bewust en zelfkritisch blijven? Hoe kunnen we wijzen op mensen die systematisch afwezig zijn?

Hoe kunnen we ons collectieve begrip transformeren door middel van aanpassingsvermogen en veerkracht?

Hoe kunnen we een bevrijdende RUIJTE creëren voor mensen om elkaar te ontmoeten, na te denken en zich te verenigen? En wat voor soort ruimte zou dat moeten zijn?

Hoe kunnen we een gemeenschap van tolerantie en wederzijds respect bevorderen?

Hoe kunnen we het zwijgen doorbreken van verzwegen verhalen die ernaar verlangen en vechten om (opnieuw) herinnerd en dringend bevrijd te worden?

Hoe kunnen we elkaar steunen en ons verbinden met elkaars strijd?

Hoe kunnen we ons een toekomst voorstellen die diversiteit omarmt, verschillen viert en kracht vindt in onze collectieve menselijkheid?

Hoe kunnen we afleren om niemand ongehoord/ongezien te laten?

Hoe kunnen we ons inzetten om gemeenschappen te integreren door middel van een dialoog over zowel de huidige uitdagingen als de aspiraties voor de toekomst?

Hoe kunnen we de deur open laten? Sommige perspectieven komen niet aan bod als niet iedereen aanwezig is.

Hoe kunnen we duurzame praktijken van zorg aanmoedigen?

Hoe kunnen onze inspanningen een investering in de toekomst worden en pleiten voor een wereld waarin begrip en liefde het winnen van verdeeldheid en haat?

Hoe kunnen we tegengestelde behoeften omarmen?

Hoe kan culturele uitwisseling een rol spelen in het openen van

gesprekken en het overbruggen van verschillen?

Hoe kunnen we bruggen bouwen terwijl een enigmatische wereld van het kwaad de nieuwe grenzen van Europa hertekent met bommen?

Hoe kunnen we niet wennen aan het idee van het bestaan van oorlog en een fort van vrede worden?

Hoe kunnen we complexiteiten en tegenstrijdigheden omarmen?

Hoe leren we consequent af wat ons ervan weerhoudt om diep te luisteren?

Hoe kunnen we afleren om elkaars wonden te zien en te verzorgen?

Hoe kunnen we overheden en belanghebbenden "helpen" om het belang van culturele transformatie in te zien?

Hoe kunnen we de kunstwereld en al haar gebouwen, ruimtes en programma's toegankelijker maken?

Hoe kunnen we kunstscholen en al hun gebouwen en programma's toegankelijker maken?

Hoe kunnen we tokenisme ontmantelen, aanpakken en weerstaan?

Hoe kunnen we ons bevrijden van de logica van de slachtoffer Olympiade om solidariteit te dekoloniseren? Hoe kunnen we blijven ademen?

Hoe kunnen we het kunstveld laten inzien dat het belangrijk is om diverse stemmen te hebben op plaatsen waar beslissingen worden genomen?

Hoe bevrijden we onze lichamen, onze geesten, onze gevoelens?

Hoe kunnen we blijven dromen, hopen, verbeelden, creëren?

Hoe te overleven, in leven te blijven, ongedeerd, niet aangevallen en veilig?

Een polyfonie, deel drie: Koren achter de tekst Een nooit eindigend veeleisend einde

Een oproep tot vragen stellen. Een oproep tot actie voor structurele transformaties, Een oproep tot passiviteit "Rust is verzet"⁸

1. We bevragen de nog steeds genormaliseerde koloniale kapitalistische blik en exploiteren productiewijzen op intersectionele manieren.
2. We verzetten ons tegen het 'tokenen' als neoliberal diversiteit, 'decor' of alibi. Om het met de woorden van Audre Lorde te spreken: *"We zijn geen verzinsel van je verbeelding of een exotisch antwoord op je verlangens. We zijn niet een of andere knoop op de zak van je verlangens."*
3. We eisen structurele verandering en transformatie
4. Kunst die er "transformerend" toe doet en die ongehoorde stemmen centraal stelt.
5. De stemmen van de 22.822 migranten (ten minste)⁹ die sinds 2014 hun onverhulde dood hebben gevonden, laten klinken en de onderliggende gewelddadige structuren van het fort Europa aan de kaak stellen.
6. Kunst die zichzelf consequent "bewust is" van de lichamen, onze lichamen en hun onderlinge verbondenheid als kunstenaars, als mensen en daarbuiten. Daarom zijn toegankelijkheid en intersectionaliteit een noodzaak.
7. Kunst die niet moe wordt om te streven naar bewustzijn van de veelzijdige contexten, omgevingen waarin we leven en niet leven en daarbuiten.
8. We roepen op tot de noodzaak van een culturele transformatie. Om de woorden van E. Jane te gebruiken: *"We zijn voorbij de vraag of we in de kamer moeten zijn. We zijn in de kamer, we sterven ook in een snel tempo en hebben een duurzame toekomst nodig. We hebben meer mensen nodig, we hebben betere omgevingen nodig, we hebben schuilplaatsen nodig, we hebben utopische eisen nodig, we hebben*

---

⁸ See: Rest is Resistance: A Manifesto by Tricia Hersey. Rest Life
<https://www.youtube.com/watch?v=nENorl4rWeU>

⁹ See: <https://missingmigrants.iom.int/>

een cultuur nodig die van ons houdt¹⁰

9. Kunst die transformerende vragen stelt en open staat voor generatieve vragen

De Kunst van het vragen stellen

Een oproep tot vragen stellen. Een open uitnodiging.

We stellen vragen, omdat we onszelf, alleen en collectief, en u, die deze woorden leest, afvragen welke vragen gesteld moeten worden om culturele transformatie binnen het fort Europa uit te lokken?

Welke vragen wil je graag stellen?

(Welke vragen ben je beu om te stellen?)

Welke vragen zijn pijnlijk onbeantwoord gebleven in de vragen die je hier leest? We stellen vragen als een manier om je uit te nodigen voor deze collectieve constructie door te vragen:

Wat vergeet je en verlangt er nog steeds naar herinnerd te worden?

Welke vragen die je hier leest, resoneren met jou en hoe?

Welke vragen die je hier leest, moeten in vraag worden gesteld en hoe?

Welke vragen moeten volgens jou nog dringend gesteld worden?

Wat zijn jouw vragen?

Wat stel je in vraag?

---

¹⁰ E. Jane in NOPE (a manifesto) <https://e-jane.info/Text>